

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 ЧЫЛДА
УНДУЛЕТТИНГЕН

1966 ч.
НОВАБРЬ
12
СУББОТА
№ 267 (6598).

Өртөө 2 көп.

Совет милициянын хуну

МОСКВА. (СЭТА). Совет милициянын Хунун Совет Армиянын Төп театрына байырлык хурал-биле демдег-лази. Нинитиниң көрүм-чурум камгалалынын органа-рынын амжалдычылары, партия, совет, хей-нини органи-зацияларынын төлөөлүкчилери, улусчу дружинник-тер аңаа олурушкан.

Совет милициянын 49 чыл оюнук дугайында СССР-нин Нинитиниң көрүм-чурум камгалалынын министри Н. А. Щелочов илетип кылган.

Найыралдын аян-чоруу-биле

ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Вилли Штоф найыралдын аян-чоруун кылып, ноябрь 10-да Москвада келген.

ГДР-ниң болгаш СССР-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромга В. Штофту болгаш ону үдөп чоруур кижилерни СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Носыгин болгаш оон-даа өскелер уткуп алган.

Совет-моол найыралдын төөгүзүндө чугула үе

МОСКВА. (СЭТА). Ийн чурттуу аразыга найыралды харылда-ларын тургузар дугайында баш-тайгы совет-моол дугуржулгага ат салганында бээр 45 чыл өжө-га дообаштыр Москвага байыр-лыг келсе болган. Моол Арат Республикасынын Совет Эмгекчил-ле элчили Н. Лувсанчуутунге, элчин чериниң элчолуктуг аймакчаларында болгаш өскө-даа аалчыларга чымчалар калг-байыр келгирин турган.

Моол элдер-биле кады прези-денту СЭКП ТР-нин Политбю-роозун келгирин, СЭКП ТР-нин секретары Н. Шелепин, ВЦСПС-тин секретары В. И. Про-хоров болгаш оон-даа өскелер олурган.

СССР-нин Эртемнер академия-зынын Азия улустарынын ин-ститутун директору, СССР-нин Эртемнер академиязынын коррес-пондент келгиритү Б. Г. Гафуров илетип кылган. 1921 чылдын ноябрь 5-те ат салганында то-гулут документин аймакчал кы-лырынга В. И. Ленин шуут ки-ришкен, а ат салганынын аразыга моол улустун баштыл-чызы Сухэ-Батор турганын са-гындирган.

МАР-ның Совет Эмгекчилер эл-чили Н. Лувсанчуутун моол улус революциянын тилектеги болгаш социалисттик оруктан оң че-дишкенин хөгжүлдөп Совет Эмгекчилер бугу талаагы дуа-ламчыларын азында болдуур аргалык болган дээрин бодуун чугаазыга оңалган демдегезин.

— СССР-ниң болгаш социале-тиг өскө-даа чурттарынын улустар-ы-биле акыл-дуума найыралды болгаш чалгыс элти үргүзүчү бы-жылдарын, бугу-ле тайбынга мынашымдыг, антиимпериалисттик күштерин сырый катгыштырарын моол улус бодуун эл-не бирги хулаагы кылдыр санап турар деп, элчин чугаалаан. Вьетнама болгаш делегейин өскө-даа чер-леринде америка импери-ализмин күштеп турар агрес-сиялыг оң шиптиргил буруу шапкан болгаш маалымдыг кет-нам ууска бугу келгир-биле ду-лаа көргүзери моол улус бодуун хулаагы кылдыр көрүп тура-рын дымнаткан.

СЭКП-ниң алдары дээш, маалым-дыг совет улустун алдары дээш, моол-совет бузуубас мынде най-ыралды алдары дээш моол элчин чугаазынын түнелгиде йөрөөл-дөр салган.

Байырлал чылынга— бедик дүжүм

Байырлал чылында бедик дүжүт дээш тараамакларын чарымал-ый районун «Гигант» совхозуун эгээрликнин баувар Дюла улук кабарып турар.

Хову аймакчалары дүжүктү чуртуту бедилер дугайында сагыш салып турар. Суггараалыг учас-токтарга шым септиктеринин суг-гарааларын чуртукан. 24 мул гектар хире черин миңалдыр суг-тарган. Ол болза өрткөн чыдаазын-дал 3 мул гектар хой-дур.

Улут Октябрьын 50 чылынга алдар кылдыр Литвааны Каспук болгаш Каунас райондарынын тараамакларын эки дүжүтү өстүрерин хулаагы. Боттарынын аразында чарым турар ол ийн районун тараамакларын келер чылы аймак-агый бүрүзүгө гектардан 11—22 цент-нерден эөөш эес тарааны алыр дээш демиселди кабартаган.

Колхозтор болгаш совхозтор фер-марларынын аймакчалары база немед хулаагыларын алган. Кас-пук районун малчыларын байыр-дал чылында колхоз аймак-агый аймакчалдыг чүс гектар чер бүрү-зүгө оонаштыр 540 центнер сүтү болгаш 108 центнер элтин бугу-ренин шиптиргезин.

Сөөгү аймак-херек-биле быжыл-дылаан, колхозин аймак-херек-күзүн чажар тараамаклар агротех-никтин эки хуусада чашкан, күсүк черлерин алдары алган. Ам чер болганда техниканы септеп, уреш-нерин тарым бедик шарырында черип кылган ол турар. Тараама-лар боттарынын агротехниктиг бол-гаш экономиктиг билгилерин бедик алыр дээш курстарда, болгү-нерде өөренип турар.

(СЭТА).

Депутат хүлээлгелиг болзунза...

Депутатты чоннуң айычызы дээр бис. Чүге дээрге ол Совет эрге-ча-гырганын дээди органнында чоннуң төлөөлүкчизи, оң сепкил-сагы-жынын илередикчизи, негелде-хомудалдарынын тургузукчузу, чаа амыл-херектерин эгелекчизи, Ычангаш депутат хүлээлгелиг болзун-за, чүге амыл-херек талазы-биле эвес, харын мораль талазы-биле база төлөптүг болгаш бедик денелге турар ужурул сен.

Депутаттын ат-алары—оң сонгукчулар-биле сырый харылдазындаан, сессияларын үндүргөн шиптирлерин оларын ортузунга таныштырып, оң күүсөлдөм чедип ап турарындаан улук хамаарыш. Кудумчу, кеар-тал комитеттерин болгаш депутаттар бөлүктөрүн дамчытыр бугу-ле амыл-херекти башкарып, хүлээп алышынын хунерин доктаамал тургу-зуп, келгенерин негелде-хомудалдарына, чагыг-сүмелеринге дыңнан-гыр болгаш сагыш-човангыр болуп ужурул.

Херек кырында шак ындагы депутаттар бисте дына хей. Олар дээрге чоннуң бедик хүндүткелин болгаш изиг ынакшылын чаалап алган кижилер-дир. Оларга кижиле бугузу чоргаларын болгаш ынаар: боттарынын бугу-ле сепкил-сагынын ак-кара чонка өлжиксээр, амыдырал-чурталга-зында бар четпестерин чок кылырынга дулаштырарын дилээрлер. Депу-тадын эң-не чок, эң-не хүндүлүг кижизи кылдыр көөрлөр. Ычангаш аңаа шымчы болуру депутат бурзундан негеттинер.

Тыва АССР-ниң болгаш чер-чер Советтеринин депутаттарынын иштин-де чонга мекталдыглары чекенин-даа алап болур. Ылаңгыя Тыва АССР-нин депутаттары Салан Шаравин (Туранның сонгу талакы № 65 сон-гулда округу), Оон Манар-оол (Элегестин № 76 сонгулда округу), Чигжит Бараан (Тоора-Хеминиң № 83 сонгулда округу) олар боттарынын сонгук-чуларынын бедик хүндүткелин чаалап алганнар.

Каа-Хем районун Иленин колдз Советинин депутаты В. Барбалдайга сонгукчулар болгач-ла четипел келер. Оларын айтырылгы, негел-де-хомудалдары кызы-бур болуп. Ону шиптирлеринге хей-ле күш, шиптирлиг болгаш шыдамыкый чорук хергелеттинер. Бүрөн-Бай-Хаан-тын эмнелге пунктунун болгаш фельдшерин бажыны чок болу берген. Чогуур черлерге айтырыг тургузарга, кандыг-даа түңчелди бербээн. Ам каннаарыл, кымга баарыл деп айтырыг тургустунуп келген. Ол ынакш ону эмнелге талазы-биле хандырыы база-ла бергедоп турган. Сонгук-чулар сүмелешкеш, эш Барбалдайга чед бергенер. «Силер менээ идегеп, чи боттарыныкы төлөөлүкчилер кылдыр сонгаан болганда силерниң элдериниң күүсөлдөрүн кызыдып көрөй» дээр. Ол сөзүн ээлеп эми-белгаш эмнелге пунктунга, фельдшерге чаа бажыны, учаски эм-зинге дүргөн чаа чадирериниң машинасын тускайлап берген.

Ызыл херай чуртук хамааты Н. Селина 6 чыл дургунда бажың туртпал келген. Хей-ле черлерге чедип турган. Ыччалза-даа дуза и. Чүгө депутат Куулар Доржуңуң ачызы-биле бажыңга четтирген болган. А. Б. Нинитин хову билмистеп аарааш, амыл кылыр ар-шыкыган. Ам каннаарыл? Ол бодуңуң хей чылаар дургунда мун-чоран айтыры-биле база-ла Кууларга чед берген. Кижиле дээр, оон шылы болгаш чаагай амыдыралы чед депутаттын сагыш салышы-нын ачызында ол үшкү бөлүктүг инвалидиниң документин алган. Депутаттын амыл-чоруудуң чүгө сонгукчулар-биле ужурашырын-ларын ортузунга болуп эртингез сессияларын шиптирлерин та-тырычык, негелде-хомудалдар болгаш чагыглар күүсөлдөм боттар-рынга угламмаан. Чүңүк-даа мурунда депутат кижиле бугурулгениң чаа хамаарышан чериниң мурунчызы, мораль талазы-биле быжыг, амыл кылдырарын кижиле болуп. Ычангаш улус амыл-агыйнын бу-ле адылдарынын орун айтычыларынын депутаттар болуп турары черле таварыга эес деп чүе билдингир.

Мааза Советтер депутаттары: саанчылар Ирина Ондар («Сут-Хал» сов-хоз), Нара-кыс Санчай-оол (Улуг-Хемде «Нус-ажылдын хосту» колхоз), бички чаштарын кижизидикчизи Валентина Шаала (Барын-Хемчикте «Большевик» колхоз), Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутаты сура-лыг агроном Ольга Чувее олар эң-не кижизиг болгаш боттарынын херэ-зин бузул мастерлер-дир. Чоннуң сепкил-сагыжынын илередикчилери, оларын чаагай амыдырал-чурталгазы дээр могай билбес демиселчилер-дир. Бир эвес сен депутат хүлээлгелиг болзунза, бугу-ле амыл-херекке болгаш амыдыралыңа, үстүнде алаан эштер деп болуп ужурул сен. Ол сөзүң хүлээлгел, чоннуң негелдизиг дур. Ые база шак ынаар амыл-чур-таарын сүмелеп турар. Оон депутаттын арын-нууру кижиле-даа ойталап шыдаас ужурул.

Депутат. Ол сесте чеже хире идегеп болгаш ынакш, кайы хире хүндү-лел болгаш ынакшылың изиг сепкилчииниң синкипсиз дээр. Чүге дээрге ол аттын эилекчилери Совет эрге-чагырганы дамчытыр чуртук кол-пол политиктиг болгаш экономиктиг амыл-херэзиниң база хойлу-дурму-нук шиптирлекчилери-дир. Ычангаш чон ындагыларга эң-не төлөптүглер-ни сонгуп турары билдингир.

Ыччалза-даа депутаттын чаагай адын бумартадып, чоннуң бедик иде-гелин күүсөлтөп ийн-чангыс депутаттарынын бары хомудангыч. Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутатына Наргынның № 24 сонгулда ок-ругундан Демир-оол Доскар сонгуттуган турган. Ол оң мурунда эң эки амылдыг зоотехник деп санаттыр, өскелерге бодуңуң үлгөр-чижээс көргүзүп чорган. Депутатка сонгуттуган сонда чоорту арага-дарыже хан-дыг, амылга эс харысалга чон чоруун көргүзүп, мораль талазы-биле бугурулган турган. Чон ону шын орунка тургузуп, амыл-херэз экинжидиң алырын каш удаа сүмелеп, шыгыны сагындаып келген. Ыччалза-даа ол чаагай күүсөлчиин болгаш идегелдер херекке алдынмаан болгаш депу-тадын талазында кандыг-даа түңкел үндүртүмдүн. Сонгукчулар хому-дал үндүрүп, ону делир кыйгытырын негей бергенер. Ону ынаар бол-дурган-даа: чүге дээрге чоннуң күлөт-соруундан бедик чүе бар эес.

Бистик депутаттарыны аразында ийн-чангыс ындагы кижилерниң бары депутаттар шипилгезин чүгө чагыс талаал — оларын амыл-иниче көргөш, хууда мөзү-шынын, амыдырал-чурталгазын эки зоректин көр-бөй турганында база бар деп болур. Ычангаш моон сонгаар бо талазы-би-ле чер-чер Советтери, партия болгаш комсомол организациялары шыңгыы боданза чогуур.

Бир эвес сен депутат хүлээлгелиг болзунза, чүңүк-даа мурунда сен бодун боданып, чоннуң сенээ бүзүрэн бедик идегелин алдарлы-биле арыг туруп, амылга, амыдыралга үлгөр-чижээниң өскелерге көргүзөр ужуру-л сен. Чоннуң айычызы болуру дег шак ындагы чагай ат чон, чонну Совет эрге-чагырганын дээди органнынга төлөөлүг дег шак ындагы бедик эрге черле чок.

БЕШ ЧЫЛДЫ КҮҮСЕДИРИНГЕ КУШ-АЖЫЛЧЫ САЛЫШКЫН

Танды районун дуржул-га станциясында Вера Алек-сеевна Яркананы ында ажил-ишчилер эки билер. Оон боду агроном-селекци-онер болгаш ол ажилыңа эки мергежилди, дуржулга станциясына бо талазы-биле хей чүүлдерни ол кыл-ган. Харын оон ужурунда чоокта чаа Совет чазак Ве-ра Алексеевнаны «Хүндү-лелдин демээ» орден-биле шаңнаан. (Оң талазында чу-рук).

Станцияда комсомолчу А. Бузманованы база чугаа-лап каалы. Бо чылдын баш-тайгы тос айларынын дургу-зунда бир инекке оонаштыр ол 2347 кг сүтү саап алган болгаш тос айларын түң-нел-биле алырга республи-каның саанчыларынын ара-зынга дөртүк черин элэээн. (Солагай талазында чурук).

И. Целищевтин фотолары.

СОВЕТ НӨДЭЭНИН НИЖИЛЕРИ

БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ

Чилер, техниктиг хандырылганын амыл-чоруудуң чыл эгелдизин бээр шалычы амыл-чоруудуң. Ылаңгыя мотористер эштер Минько, Казанцев олар ажил нормалын ай санында 160 хуудан кудулатпайын турган-нар. Ам олар мурунку темпини көргүзүлүп ужурашкан: тос айлар дургунда 2300 литр хире кывар-чаар материал камнаатынган бол-гаш үжүн муң хире рубльдин оруда-зыс кирген. А бир чалаагыча оонаштыр амыл-чоруудуң кынышын 110,1 хуу болган.

План күүсөлдөм боттарынын бугу үзүүн кийирп турар септе-кчилер, техниктиг хандырылганын амыл-чоруудуң чыл эгелдизин бээр шалычы амыл-чоруудуң. Ылаңгыя мотористер эштер Минько, Казанцев олар ажил нормалын ай санында 160 хуудан кудулатпайын турган-нар. Ам олар мурунку темпини көргүзүлүп ужурашкан: тос айлар дургунда 2300 литр хире кывар-чаар материал камнаатынган бол-гаш үжүн муң хире рубльдин оруда-зыс кирген. А бир чалаагыча оонаштыр амыл-чоруудуң кынышын 110,1 хуу болган.

— Октябрь мурунун шалыкын темпиз бистин АТА-ның септеки-леринде бо хүндерге улам күштелген боолдан башка, оон черле кош-ка-ваан. Чүгө дээрге, ам улаас чыл түнели үер, а кол-ла чүүл болза Совет эрге-чагырганын бежен чылы бисти сорук кийирп турар — деп эш Сат чугаалап турар.

Шынап-ла бо бугурулгедө мурун-чыларын саны улам көвүдөп ту-руун айтыр херек. Анык тускай эртемниг электрик Геннадий Аза-ренич бригаданы эркен айнын планын 127 хуу күүсөткен. Бри-

гаданы келгирини машинанын электр-хандырылганын харылап турар. Олар үр үе дургунда элек-триктерин аразында социалисттик чарышка бирги черин ээлеп келген-ер. Электриктер Артур Баас, Ни-колай Бонюшкин, карьераторщиктер Василий Фесенко, Евгений Бокорин, аккумуляторын Юрий Лапшаков болгаш өскелер коллективтин му-рунчыларына саналып турарлар.

Пассажирылар олтурар автобустар-нын күзөп-шымылгарын септеп, ону кызыры нарын болгаш харысалга-га амыл. Ону коммунист эш Ко-пныкка удузган бешки участкаста кы-лып турар. Участоктун мурунчы септекини коммунист эш Шатохин хун бугу бугу чарык, ийн норма-ны күүсөлтүп турар.

Совет эрге-чагырганын бежен чы-лында чедир ам чыл хире хуусаа арткан. Бо төөгүлү чылдын баш-тайгы күш-ажылчы хунерин Кы-зылдың пассажирылар автоажыл-агыйнын септекилери кошмак ди-вес темп-биле эгелдизинер.

С. ОНДАР.

В. РАЧОВСКИЙ.

Бригаданың салышкыны

Барын-Хемчик району «Шекпэр» совхозтун Дөп-Терезин салбы-рында Максим Монгушка удузган комплекситиг трактор бригадасында 34 механизаторлар амыл-чорууду турарлар. Бригаданың үчтүгүн Ооржак Ба-дан-оол өтөт-үчтүгү шын тургузуп, хей-нинитин амыл-чорууду идеялык кийрип, бригаданын ажилынын шынын өкчидер талазы-биле идеялык кийрип турар. Максим Монгуш биле Ооржак Бада-оол кайызы-даа коммунист, салбырда партия организациянын мурунчы активчилер. Оларын бригаданы бо чылы амыл планын 110 хуу амыл күүсөткен.

Бригаданын механизаторлары тараа култураларында багыт эес дү-жүтү өстүрүп алган. Бригада мал чегинге 530 тонна септеген белектеэн болгаш 150 тонна тараа сааналып сарааттап тургускан.

Бригадада мурунчы тракторист Монгуш Көргөн-оол 452 га чымчак черин алдырып, 2,5 хуу кывар-чаар материал камнап алган. Комбайнер Ооржак Хамаат-оол, Маай Ооржак беш чылдын баштайгы чылынын чагай дүжүдүн ажаап алырынга мурунчы амыл-чоруудуң.

Суггарычылар Саарылар Сайын-Белек 84 га черин сугтаргаш, ба бүрү-зүлден 16—18 центнер дүжүтү өстүрүп, а Ооржак Көк-кыс бодуна бы-жылгаан 20 га тараанынча ба бүрүзүлден-не 10—12 центнер дүжүтү ажаап алырын хандырган.

Коммунист Максим Монгуш болгаш Ооржак Бада-оол оларын удуз-тканы трактор бригаданы машина-техниканы келер чыла септегезин амыл-чорууду септеп кийрипкенер.

О. ДАРЫМА.

ДУГУРЖУП АЛГАННАР

Улут-Хем районун «Улут-Хал» совхозуун механизаторлары мал чегиниң белектелиг болгаш дүжүт ажаап алышынын чедикчилерин дугайында айтырыг боттарынын хуралыга чугаалагыч көргөш. Ху-ралга совхозтун кол инженер Ива-нов информация кылган.

Күсүк кампаниалар доозулгандан бээр хонуктар өрткөн-даа болза, те-хника септегезиниң дугайында ай-тырыг совхозка ала чугаала болуп келгени информациядан илерези. Каш тракторну совхозтун бодуна септээр чегени «Сельхозтехника» салбырына септирер мынага чедир планалыгынаан. Ындагы бол-ганда механизаторларын каяа амыл-чорууду, кандыг септеге чору-дур билдинмес.

Совхозта 120 трактор, 70 тра-ктор андазыны, 95 саялка болгаш кедээ амыл-агыйнын өскө-даа бол-жунда чепек-херекселери бар. Чалгыс өскө-биле чугаалаага совхоз кедээ амыл-агыйнын машина-тех-никазы-биле хандырылган. № 2 сал-быр дөрт тракторну септирер-биле «Сельхозтехника» район салбы-рында апарып каан, а өскө сал-бырдын удузгучулары техника септегезинге сагыш салбайн турар. Кедээ амыл-агыйнын машина-тех-никазы беш чылдын ийги чылы-ныг хову амылдарына бүрүн беле-ктеринче механизаторлар кичээлге-ни угулгандыг.

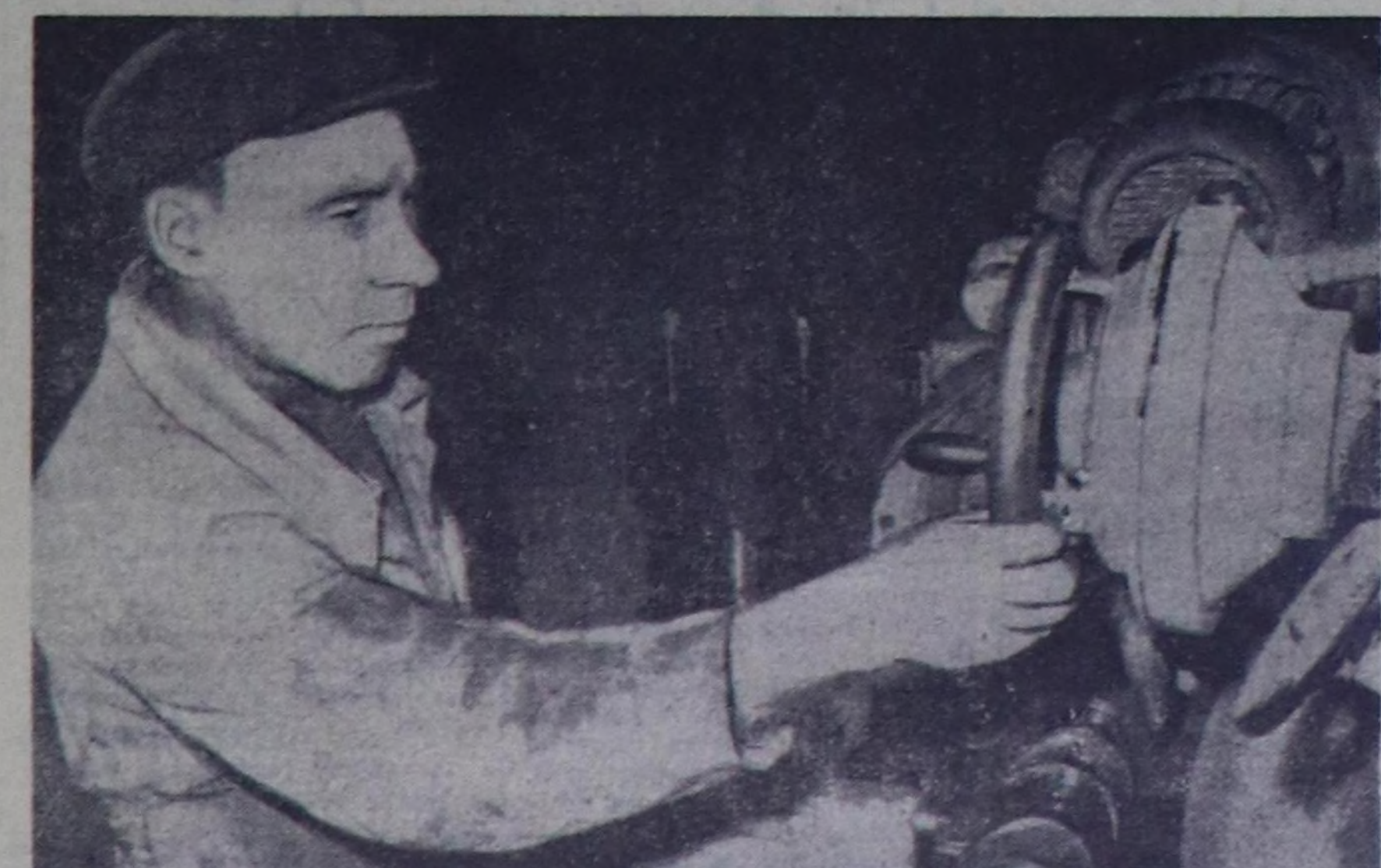
Эртин турар чылда хову амыл-дарына кирер техниканың чогуур өйдүдө белектелигизиниң механиз-аторлар чугаалагыч. Эртен час-ны хову амылдарына белектел багыт болгаш-биле май айда совхозтун бугу тракторларынын чугаа 50 хуу-у амылдаан, 20 трактор септеге-ге турган, а артиканын септеге-нин шынын багыт болгаш-биле амылдап турган. Септегениң шынын, машина-техниканы кам-налга дээш демиселди кошкан са-нал берген механизатор Маковкин илереткеш, мындагы чыжак чугаа-лаан: туудт бригаданы бо чылы чаа трактор алган, үр болбойн саян-дан үндүргөн, ону септеп алырын бода-ваан. Механизаторлар техниканы септеп кылып каар, өскө участкаст-нын амыл-чорууду машина-тех-ника биче үредирге өскөл алырын бо-даар чоруктар совхозта бар.

Улут септегелгил тракторлары «Сельхозтехника» район салбы-рыга кылдырып, биче септеге-лиг техниканы боттары септеп кы-лыры механизаторлар дугуржуп а-лганнар. Көк-Чыраа салбыр (Эргелек-чи Ренжик, бригадир Будуп) 10 тракторну «Сельхозтехника» наты-жымшынынга септеттиргеш, он дөрт механизаторларын доктаамал амылдары-биле «Сельхозтехника-же» чорудар.

Дөртүк кыралдын арткан түң-перинде 24 тракторну септеп доо-ларын механизаторлар хулаагы. «ДТ-75» маркалыг тракторларын артк кезектери амыл-агыйда чок болуп турар. Артк кезектерин да-рыг чыл, механизаторларын үзү-лелинши чок амылдарын хан-дырынын совхозтун удузгучулары аазаан.

Машина-техника септегезин ей-шаанда чоруткан, беш чылдын ий-ги чылынын чакыс хову амылдары организастыг эгелдизин механиз-аторлар дугурушкан.

О. ТАВАА.

Коммунистерниң авангардчы

ролюн бедидер

Ак-Довурак хоорайның коммунистерниң нийти хуралына «Коммунистерниң авангардчы» ролин бедидер талазы-биле партия эге организацияларын сорулга-ларын дугайында илеткели парком секретары эш В. М. Чернов кылган. Партия эге организациялар коммунистерни болгаш партия кежигүн эвестерин бедик идеяны ёзуутка кижилер ху-дээлиги.

Аун бурунч практиктик ажил-чорудууларга СЭКП-ниң XXIII съездинин шийткелерин уду-тулга бодурушпаан, хоорайны партия эге организациялар коммунистерниң авангардчы ролин бедидерини талазы-биле алган ажилдарын коммунистер илеткели болгаш хуралга санал берген коммунистер демделгелер.

Од чорук бо чылын хоорайны үлестир, тулут болгаш транспорт организациялар күүнөс планын күүсүдериэ илг берген. «Тыва даг-дугу» комбинатыны коллектив (директору эш Ондар, парком секретары эш Кленов) нийтизи-биле 14 тунна сорттут даг-дугу бугурун күүнөс планын октябрь 26-да күтүскен. Мын-чангаш ол коллектив Октябрьниң 49 чыл оюнга алдар болгудан социалисттик хулаагезин он хонук мурнап күтүскен.

Эрткен чылдын бо үеде турган-биле дендөөрге бедик сорттут даг-дугу бугурун үндүрер 37 хуу өскөн. Хлеб заводунун амыл-аал-хандырылга, дуузал ажил-агый комбинатыны амыл болгаш тууубу, демир-бетон бугурун алган ажилдар.

Кылдырган ажилдар бирги ээл-чеге партия эге организациялар авангардчы ролин бугурулгезе өжиктенгенден болган. Даг-дугу ажилдар фабрикада партия эге организациялар чыккыс көрү-зэлдер. Мында бугурулгезин чутуза болгаш шийткелерин ула-штырар. Партия организацияларын секретары эш Маняков ажил дээш хайныгып чоруур, са-гыш човангыр болгаш принцип-палдыг коммунист. Он нийтизи-тир-биле болгаш коммунистер Ухов, Чуняков, Касаев, Шаг-дар оларын илдепкели кижилар-гези-биле фабрикада технология-ны сайландырып, эргиж-реон дерилерин чазырып чедикшигнин чоруулу, эки түн-веди чедип ап турар.

Бо партия организацияларын күчөткелерин төгүлде чутга бугу-рулга айттырлар эвес, пар-

тийжи сагыла-чурум, комсомол, профсоюз организацияларын ажилы, социалист чарын бол-гаш кадрлар белеткели туруп ту-рар.

Фабрикада бугурулгезин кай-гамчыг мурнакчылар өзүп ту-рар. Чижээ, Елизавета Эргеевна Монгуш, Галина Васильевна Па-никина, Екатерина Тимофеевна Бисилина, слесарь Петр Михай-лович Вычужанин болгаш оон-даа өскелер. Мурнуку одуруга комму-нистер Б. Касаев, Ю. Шагдар оларга баштаган ээлчеглер чоруп турар.

Коммунист Б. Касаев хоорай Со-ветиниң депутаты хулаагезин күтүспүшпаан, спорт болгаш куш-культура ажилына идеялыг кижин келген.

Ажилчылар ортузунга поли-тиктик кижиндиге ажилын чо-рулар талазы-биле рудникте, ЦРММ-де парторганизациялар ба-гай эвес түнелдерин болган. Илеткели болгаш санал берген коммунистер транспорт цегинде, КИИ-де, «Тыва даг-дугу» тулут эргеленде партия организация-ларын адренге мыгыт шү-гүчүлгези таварыштырган.

Транспорт цегинде партия ор-ганизация партия болгаш куш-ажылчы сагыла-чурумун кошкап тургускан, кадрлар-биле ажил чептес. Моон уржуу-биле автомашиналарны болгаш бул-дозерлерин ажаалгаш сандар-гай. Тракторлар гаражы кышка белен эвес.

КИИ-де партия организацияны ап көрөлүндер. Коммунистерни цехтерде хуваап тургускан. Мы-ды-даа болза планын күтүспейн келген. Мын чамалык коммунистер партия чарыскаларын утуп турарлар. Каттышкан построиком-ларгазын орадакчымы эш Хо-менко уругуу арагалар келген. «Тыва даг-дугу» тулут эргелен-де партия организацияларын үчүдүгү турган Ялымов партия хуралына келбес, уругуу арага-лар, ажилына харыскалга чок, каалай болгаш уругуларын этээр турган. Ялымовту партия кежигү-нүдөн үндүргөн.

Мында чамалык коммунистер ке-жигүн дамырын 2—3 ай чедир төлөвейн турга, партбюро (эш Константинов) тайын илдеп турар. Шыгыш шүтүмчүл 839 тулут эргеленде болгаш 89 ме-колоннада партия организацияла-

рыны болгаш ууруткуч ажил-дакчы коммунистерниң адренге болган. Мында коммунистер аван-гардчы ролин көргүсөй турар болгаш бо чылын орук тууунун күүнөс планын үзөр чадавас.

— Орук тууунун ажилчыны-рын дугайында ууруткуч ком-мунистерниң сагыш салымчыны кайдал, оларын сөзү ажил-херек-тен чүгө каржы турарыл?— деп айттыргы коммунистер бо хура-га салып турган.

Коммунистерниң бугурулгезе авангардчы ролин бедидер пар-тия эге организацияларын сек-ретарьларындык ажаал-жыр. Мында парторганизациялар секретарьларын хей кезин дур-жулга чок, бир дугаар сонгуткан кижилер болуп турар. Мынчангаш чоокку үенин иштинде семинарлар организацияларын, эге органи-зациялар секретарьларын партия тургузуунга өрөдирин парком-дан хурал негзэн.

Организацияларын ууруткуч-лары болуп аштыр боттары база-ла коммунистерни кижиндиге-зине сагыш салыр, пропаганда болгаш агитация ажилдарына шутт кижир хулаагезин. «Ки-жиндиге ажилдар ажил-агый ууруткучуларга хамарышпас» деген шын эвес хөөнөр барын ху-рал илереткен.

Ак-Довурак хоорайны комму-нистер бугурулгезе авангардчы чорукту күтүлдирерин практи-ктик сорулгазын айткан шийткел хулаагезин.

Коммунистерни бо хуралына СЭКП Тыва обкомун секретары эш В. И. Попов база олуржуп, чуталашкан айттырла хамар-шытыр чүгө чуталган.

Т. ТАЛГАНЧИ,
«Шынык» көр.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Барын-Хемчик районун «Большевик» колхозунун чылгычым Чамыя тос чыл дугузуна чылгы ка-дарын, колхозуна хей малды өстү-рүп берген. Бо чылын төрүр чүс беге оонаштыр 95 кулууну өстүрүп алган. Оон каадында ам 190 чыл-гы бар.

М. ДЫЛАЙ.

«Тазли» совхозтун хойжуу С. Дамы республиканың мурнакы малчыларын даадында кыр-ген. Беш чылдын бирги чылында

чүс хойга оонаштыр 101 хураганы камгалат алдышпаан, хойдан 2,2 кг дукту кырып алган. Кышка эки белеткенен, кажааларын септеп чыл-гылаш, 20 тонна ситен, саванын кыштаанда чедирин алган.

Совхозтун Кумбаадак бригадир-лаан хойжу бригаданы төрүр чүс баш хойдан-ла 94 хураган, бир хой-дан 2 кг дук алган. 270 тонна ситен белеткелине болгаш кажа-аларын септелгези доозулган.

Н. ЧУЛДУМ.

Бедик көргүзүглүг

Улут-Хем районун Жданов аттыг колхозу-нун кежигүн коммунист Доо Санчы 1957 чыл-дан бээр комбайн башкарып, чыл-чыла-ла бедик көргүзүгүн чедип ап келген.

Сөөлү ийи чылдан каш санын көре каап-таалынар. Санчы эрткен чылдын 400 гектар черин таразын ажааган, бүдүн чартык норма күтүскен. Беш чылдын бирги чылы —1966 чылдын дүжүдүндөн 380 гектар черин тара-зын ажаар хүлээлге алгаш, 618 гектар кыл-дыр күтүскеш, 418 тонна тарааны ажаап ал-ган.

Тракторист Николай Бады база мурна механизатор. Ол комбайны эки башка билир. Бо күзүн комбайнга олурупкаш, дү-дээш демисежип кырыпкан. Беш чүс гектар рааны ажаар хүлээлге алгаш, 548 гектар эки шынарлыг ажааган. Оон бастырган тар-зы 21960 пуд болган.

Мурнак механизаторлар ам техника сө-телгенде ажилдап, ажил нормазын хуну бо-ру ажыр күсүдип турарлар.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

Өвүр районун «Торгалы» кол-хозу беш чылдын бирги чылынын тулут планын үскөн. Бо чылын 13 бажынын тулут, ажаалта кырып бугурулгези планында көрдүнгөн бол-за, ам оларын чутга ханазын кыл-гаш, соксалып каан.

Планын күтүспейн барганы-нын чылааганы тулутчуларын ба-гай ажилдадында. Тулут материал-дарын ол малакты дикт материал-дар белеткелеринче кичээлгеп сал-байн, чутга бажынарнын ханала-рын салып үндүреринге өлөжип келген. Мынчангаш колхозчулар бо чылын чуртталга шөлү албайн бар-ган. Тулутчу бригаданын бригадир Донгак тулут ажилын багай уаурут-п, ортаастан ажилды кошкап чору-дуп келген. Ирак кыштагаларда бажынар тулут турар тулутчуларын транспорт болгаш аш-чөм-биле чеп-тес хандырып келген. Кыштагаларда тулут кылп, септелге чорууп ту-рар тулутчулар транспорт чогу-биле чамалы кыштагаларга мынчага чедир чепи шыдааган. Бригадир Донгак транспортту аазар-ла, чере дарып бүтпес, чаңдык болган.

Бисте чутга дикт материалдар эвес, өскө-даа материалдар чедип-

пейн турар. Чижээ, тууубуздан бер-гелер турар бис. Оон түнеленде кыштагаларда чуртталга бажынар-нын пекчалары кылдынаан. Бир эвес бригадала ажилды эки органи-зация болза, тууубуну четтири-биле бугуруп алып арга турган. Ак-Кара-Сугда хойжу бригадаларын төтөрлөни 4—6 чылдар мурунда туткан бажынарнын пекчалары ам ургелен, чаа пекча кылдыр тууубу чок. Тулут материалдарын белетке-ринге чутга тулутчу бригадала сагыш салбайн келген эвес, колхоз баштаар чери база-ла сагыш салбаан, боду-нун уурутгалыгын кошкаткан.

Бистин колхозууста кыштагалаш-кын өгөдөн, малчыларын чурта-тар бажынарнын, кажааларын хей нуруузу септетимиз, он мала-гыз пекча чок бажынар бар. Кол-хоз баштаар чер, партия организа-ция, Торгалыг калээ Совет шийт-киргит кемчег албас болза, хоржок апарган. Тулутчу бригаданын бри-гадир Донгак тулутчуларын куш-ажылын шийи ортаастан, тран-спорт-биле, тулут материалдары-биле хандырып чутуза.

Б. МОНГУШ.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чедикшигнин ужуражыр со-рулга-биле бистин райкомуну хер-рөөннөр ортузунга ажил чорудар килдизи кылп чорудар ажилдарын арга-хемчеглерин чогааткан, СЭКП райкомуну бюрозунга бадладып ал-ган. Оон түнелдерин 1967 чылдын июньда «Херөөннөрнүн куш-ажыл-чы хуну» деп лозунун ада-биле, байырдалды шийи-биле организа-тап өрттирер. Мынча районуну хер-рөөннөрнүн хуралы болуп бол-гаш тилекчи болган херөөннөр чө-вүлелдеринге планналар тыпсыр.

Бистин бо ажилымыс канчаар эгел-лей бергени?

Херөөннөр чөвүлелдери эвээш эвес арга-хемчеглерин боттандырып сорулгагы. Херөөннөрнүн бот-тыныгыр уран чүд болгунун суур бугурунгу организациялар. Индыг болгунер Кызыл-Мажалык суурда, «Большевик» колхозта, «Шекпэр» совхозту Аянтыг салбырында ажилдан эгелей берген. Ол бот-тыныгыр уран чүдүлгү болган. Районун ажил-агыйларында, бугу-рулгезинде болгаш албан органи-зация черлеринде мурнакты хер-рөөннөр ажил-агыйларынын дугайында ажаа бажыр. Оон-биле калы «Хундул дептерин» кым мурнак кырыр?» деп социалист чарытын калбаткан. Оон түнеленде чө-вүлелдерин ажилында чаз-чаа солун

каны солун. «Советская женщина», «Работница», «Крестьянка», «Зоревые баты», «Женщина мира» деп журналдарда парлалтыган, культу-ра амылдарын талазы-биле чүдүл-дери ол булунга азып, делген турар. Чамалык херөөннөр чөвүлелдери

Херөөннөрнүн үлүү

боттарынын хана солуннарына ол булуунун дугайында чагааларын парлаан.

«Хундул дептерин» тургусканы бистин херөөннөрнүн ажил-хер-рөөн мергелжип бедиринге, оларын бот-илекпейн хайныкты-ларында улут дугайы болган. Районун ажил-агыйларында, бугу-рулгезинде болгаш албан органи-зация черлеринде мурнакты хер-рөөннөр ажил-агыйларынын дугайында ажаа бажыр. Оон-биле калы «Хундул дептерин» кым мурнак кырыр?» деп социалист чарытын калбаткан. Оон түнеленде чө-вүлелдерин ажилында чаз-чаа солун

чүдүлдер тытып турар апарган. Ян-ке-даа темаларга лекцияларын ном-зурун организациялар бис. Ол ыш-каш, «Анык херөөннөрнүн мо-ральдыг мезу-шаныр» деп темага кежээлөр өрттирер планнаан бис. Ажаа база-ла интеллектуал илде-пейлг кижирлер. Илангыла бичи уругуларын кижиндигезин ба-гай арыг-шеверин сагырынын дугайында лекцияларын салып алган көвүлелдери көрдүнгөн. Эмчелер Свет-лана Тутумна биле Тазыя Далаа ол темага лекцияны чогааткан. Районун херөөннөрнүн ажил-агый-лары ол лекцияда тодагайы-биле кырып.

Херөөннөр чөвүлелдеринин бол-гаш уругулар албан черлерин ара-зынга социалист чарытын кал-быртынын хемчеглерин ап эгелей берген. Колхоз, совхозтарда, Кызыл-Мажалык суурда болгаш Ак-Довурак хоорайда уругулар ажилдерин база сатарынын аразында чарын эгел-гезен. Оон күсүдип чорудар арга-хемчеглерин ажилдап кылгаш, рай-онго бадалаткан. Чарытын бо хевиринге чутга асли, саттар эвес, харын башкалар коллективтер, хер-рөөннөр чөвүлелдери илдепкелиг кижин турар.

Колхозтарын болгаш совхозтар ажилчыларын культурут амы-

дыралын ажикидер, малчыларын амылдарына оза кичээлгеп салыр талазы-биле социалист чарын бистин республикада чоруп турар бол-гаш. Бо чарыска киришпашпаан, Барын-Хемчиктин херөөннөрнүн база-ла улут ажилдарын боттандырган. Суурларда культурут амылдар-чуртталга дээр чарытын органи-зация чорудуруга херөөннөр бир кол күш болуп турар. Илангыла «Большевик» колхозтун херөөннөр чөвүлелдери бо талазы-биле кылган ажилы хей.

Бистин ажилымыс аян-буру арга-хемчеглер болгаш хевирлер-биле чыл буру байлп турар дээрин амыл-дарында бадлап турар. Бо үстүндө санаттыгын чүдүлгү дээр оон чут-га чамалымы-дыр. Мынчага олар моон сонгаар база-ла сайыраар. Улут Октябрьниң .50 чылында тө-лөпиг ужуражыр төлөө, бистин чө-вүлелдерин хей, солун арга-хем-чеглерин бодол турарлар. Ам удавс херөөнн ажитаторларын семинарын организациялар бис. Ону чөвүлелдер аайы-биле чорудар.

С. ЯМБИЛ,

СЭКП Барын-Хемчик райкомуну херөөннөрнүн ортузунга ажил чорудар килдизинг эргелчиги.

Контрольдун дээштии партийжи удуртулгада

СЭКП ТБ-ниң март (1965 ч) пленумун болгаш СЭКП-ниң XXIII съездинин төгүлүт шийткелерин күсүлгезин дээр контроль боттандырып —улу-счу контроль органианымын бугу-чу чутуза сорулга. Бо талазы-биле чамалы ажилдар бисте кыл-дынган. Улуусчу контролга пар-тийжи уаурутка хун бурунун хер-е-ле боу берген. Оон ачызы-биле улуусчу контроль бөлүктери, кон-тролдерлар сан болгаш шынар тала-зы-биле быжыккан. Колхозтарда болгаш райпода 7 дуузалду бөлүк кежигүннөринде хей-ниини орти-зациялардан төлөөлөттирген 120 улуусчу контролдерлар хаара тут-туган. Оларын ажил-чорудуула-ган план ёзулар тургустууган. Ажил-агыйда четтестерин иле-реп, оларын ууруткарына пар-тия, совет органианынгу хузаан чедирип келген.

«Кызыл-тук» колхозта партия эге организацияны (секретары эш

О. Санаа) улуусчу контроль бөлүгүн доктаамал уурутуп турарында колхоз бугурулгезинге хынал-дарын уругуу чоруул, ажил-агыйлар бот четтестерин болгаш ажил-агый эвес чамалы фак-тыларын илеретип, ону чалайла-рынга дөштүг хемчеглерин ап келген. Колхоз күнөөнө сүт са-дарынын чол планын 103,8 хуу, өтүткөн 100 хуу күтүскен. Ол мынчак кыштагалашкын бедик-келин организацияны өгөдөш чо-гуур үезинде, эки шынарлыг доос-кан.

Малчыларын чуртталгада болгаш ажилдарына таарым-чалыг байдалды тургускан: 62 мал-чынар эки шынарлыг бажынар-да чурттап, 4 кызыл булундар болгаш 4 чунар бажынар сүт-ба-раан фермаларында болгаш хойжу бригадала төптөргө доктаамал ажилдап турар. Улуусчу контроль бөлүгүн дааргаш эш О. Чөвүт-кө болуунун кежигүннөрнүн колхоз

бугурулгезинин адыралынын аа-лы-биле 4 секторга хуваап тургус-кан, олар хамарышкан черлерин хыналдарын массанын кири-жигези-биле чорудуп келген. Мал ажилынын сектору (ууруткучу эш Б. Бузуур-бол) мал ажилын үчүт документини кылп турар-ын хынал, улут четтестерин иле-реткен. Чамалы малчынар ка-дарып турар колхоз малын боду-нун харыскалга чогу-биле чок кылп турганы илерген. Хыналанын түнелди колхоз баштаар чери-нин хуралына чуталашкын көр-гөш, мал ажилыга харыскалга чок кижилерин ажилындап үн-дүргөш, чок кылган малын то-чуртап. Ам мал ажилында үчүтүт байдалы аки тургустун-ган.

Культура амылдар сектору (ууруткучу эш Нина Денев) ил-тернатта күрүнө хандырылганын өөреникчилерин байдалын хынал көргөн: өөреникчилерин идик-хеп

болгаш аш-чөм-биле хандырып турарында улут четтестер бар бол-ган. Ону колхоз баштаар че-ринче шийткен. Мынча-ла-даа колхоз дааргаш эш М. Мирчин бугу-че чедир улуусчу контрол-дерин кылган хыналдарын түнелди баштаар черин хура-лынга чуталашпаан.

Улуусчу контроль бөлүктери мал чөм болгаш кыштагалашкын бе-леткелинин үезинде хыналдар-ын доктаамал чорудуп, планын заалгаларын күсүлгезинге органи-зация ажилы чон ортузунга чо-руткан. Район мал чөм белетке-ринин планын 103 хуу күтүскен, кыштагалашкын белеткелин до-кхостар эки шынарлыг дооскан.

Партия эге организацияларын өтөт-сонулаалыг хуралдарында улуусчу контроль бөлүгүн даар-галарында уурутгалыг анык ком-мунистер сонгутулган. Улуусчу контроль ажилын ажикидер партияжи уурутгалар хамар-

азы 2700 кг арбай чидиргилгит болган. Ону колхоз баштаар че-ринче шийткен. Мынча-ла-даа колхоз дааргаш эш М. Мирчин бугу-че чедир улуусчу контрол-дерин кылган хыналдарын түнелди баштаар черин хура-лынга чуталашпаан.

Улуусчу контроль бөлүктери мал чөм болгаш кыштагалашкын бе-леткелинин үезинде хыналдар-ын доктаамал чорудуп, планын заалгаларын күсүлгезинге органи-зация ажилы чон ортузунга чо-руткан. Район мал чөм белетке-ринин планын 103 хуу күтүскен, кыштагалашкын белеткелин до-кхостар эки шынарлыг дооскан. Партия эге организацияларын өтөт-сонулаалыг хуралдарында улуусчу контроль бөлүгүн даар-галарында уурутгалыг анык ком-мунистер сонгутулган. Улуусчу контроль ажилын ажикидер партияжи уурутгалар хамар-

жырын практика көргүзүп келген. Индыг турбулже райпода партия эге организацияларын секретары турган эш С. Тавазжип улуусчу контроль бөлүгүн ажилын кош-кап башкарып келгеннен сто-лояда кылп турар черини шы-нары куу, бараан өргөн шын эвес салгылаар чамалы таварыла-лар турган. Ол ышкаш чоңуну чутуза хергелеринин бараан-на-рын чогуур үезе магазинерге са-зылабас фактылар бар болган.

СЭКП райкомуну бюроз улуус-чу контроль комитетин болгаш бөлүктөрнүн ажилын доктаамал уурутуп, контролдерларын өрөдип, оларын ажилына практиктик ду-узаны чедирип турганынан рай-онда улуусчу контролдерлер ажилында чамалы ажикидерге че-дип алынган. Улуусчу контроль комитетин штаттан дашкаар 29 инспекторлар тургустууган. Олар контроль ажилынын эрга-

дуржулазын боттарына мөөкөп алганар. Сөөлү үезе партия эге организацияларын секретары-ларын орадакчыларында болуп дааргаларында сонгуткан дуржу-галыг анык коммунистер Т. Сан-дан («Торгалы» колхозта), М. Дамчат-оол («Коммунизмче орук» колхозта) олар колхозтарда улу-счу контроль бөлүгүн ажилын көсүтү-биле ажикилп, колхоз бугурулгезинге бүтү-нитинин контролон доктаамал чорудуп ту-рар апарган.

Партия ажилдакчысы бүтүзү контроль ажилынын арга-дуру-газын доктаамал өөрөдип турган. Улуусчу контролдерларын ажилын үлгезин-биле ажикидерин эге не-геп келген. Мынчангаш контрол-дуз дээштии—партияжи уурут-галда дээрин утпас ужурут бис.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ,

улуусчу контрольдун өвүр район комитетинин дааргаш.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ЧАРЛЫ

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Лена Хертековна Донгурак — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Борбак-Кара Төмүрөвна Иргит — „Моген-Бүрөн“ колхозтун колхозчузу.
Чайланмаа Хүрө-ооловна Иргит — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Күске Хомушкеевна Коңгар — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Нараштаан Иргитовна Лопсан — „Мурлакчы“ колхозтун колхозчузу.
Уру Салчаковна Музук — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Битин Салчаковна Салчак — Тээли ортумак школаның техниктиг ажилдакчызы.
Тас Дырткы-ооловна Салчак — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Севилбаа Иргитовна Саргы — Тээли суурда өг-бүлө ээзи.
Людмила Дагбаевна Тавдар-оол — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Кадыр Салчаковна Чыба — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Хурал Салчаковна Шоюн — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Чылбалчык Карбын-Саловна Анайты — Тээли суурда өг-бүлө ээзи.
Дотак Салчаковна Апты — райпода ажилчыны.
Хоругу Чыдышова — Дандар — „Малчы“ колхозтун колхозчузу.
Малчык Намчылова Демирбел — „Малчы“ колхозтун колхозчузу.
Караштаан Сүгеевна Кара-Сал — „Малчы“ колхозтун колхозчузу.
Косек Дагбаевна Саяа — Мугур-Аксы сес чыл школаның техниктиг ажилдакчызы.

Мипчилама Күскевна Саа — „Мурлакчы“ колхозтун колхозчузу.
Аршмаа Салчак — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Серемма Седен-Дамбына Салчак — Тээли суурда уруглар садиктин техниктиг ажилчыны.
Карбын Салчаковна Серен-Чимит — Тээли суурда өг-бүлө ээзи.
Сувадай Седеновна Иргит — „Тээли“ совхозтун ажилчыны.
Хурал Салчаковна Иргит — Бай-Тал школаның техниктиг ажилдакчызы.
Дадар Салчаковна Намзырай — Бай-Тал суурда өг-бүлө ээзи.
Алгыжы Хертековна Чимит — Тээли сес чыл школаның техниктиг ажилдакчызы.
Иргит Алаш-ооловна Чодок — район Советиниң күсүсчүмүн ажилдакчызы.
Чимис Күрүтеевна Шырап — райпо ажилчыны.

БАРЫН-ХЕМЧИК РАЙОН
Тос уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Дулаа Чадамбаевна Монгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээзи.
Хола Омуктааровна Ооржак — „Шекпэр“ совхозтун ажилчыны.
Сес уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Деспяйкей Чамыловна Күжүгет — „Барлык“ совхозтун ажилчыны.
Аваалы Шокжолонна Саа — „Шекпэр“ совхозтун ажилчыны.
Солаан Доржуевна Сарыглар — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Саяа Сараакмеевна Селкипа — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.
Долуа Аппалыковна Хомушкун — Хөдөлөп суурда өг-бүлө ээзи.

Чымыла Дүктүг-ооловна Хомушкун — Барлык суурда өг-бүлө ээзи.
Чеди уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Бүдүновна Капалмаа — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Ария Сереновна Күжүгет — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээзи.
Хертек Адыгбаевна Мамаа — Барлык суурда өг-бүлө ээзи.
Деспий Шокжолонна Монгуш — „Шекпэр“ совхозтун ажилчыны.
Галина Дүктүг-ооловна Монгуш — „Шекпэр“ совхозтун ажилчыны.
Самар-кис Сереновна Монгуш — Шекпэр суурда өг-бүлө ээзи.
Чылбайкы Лоодайовна Ондар — Барлык суурда өг-бүлө ээзи.
Адарак Сереновна Ооржак — райондун көдө ажил-агый эргеледүү ажилдакчызы.
Быттыл Дасыковна Ооржак — райондун ветеринария эмгектеши ажилчыны.
Часмат Капчыковна Ооржак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Калын-Тараа Чамыловна Сарыглар — Кара-Сут суурда өг-бүлө ээзи.
Хадим Ламыжиковна Сарыглар — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.
Чолпан Орчуковна Хоалык — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Балчир Намчылаковна Хомушкун — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.
Болуш Бүрбүевна Хомушкун — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. ДИПГА.
Кызыл хоорай, 1966 чылдың октябрь 15.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЫДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сагаан-Тараа Тамчатовна Доржу — Барлык суурда өг-бүлө ээзи.
Бичинмаа Аймыр-оол Күжүгет — Кара-Сут суурда өг-бүлө ээзи.
Долбат Дамбышова Куулар — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Александра Кап-ооловна Монгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээзи.
Толдэ Чам-ооловна Монгуш — Ак-Довурак хоорайда туртталга эксплуатация салбырының ажилчыны.
Анай Сарыгларовна Ооржак — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээзи.
Бичин Бүрбүевна Ооржак — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.
Дуран Догун-ооловна Ооржак — райондун дааранылга комбинатының ажилчыны.

Опен Тас-ооловна Саа — „Болышев“ колхозтун колхозчузу.
Ботайлан Кунгаевна Салчак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Сарыг-Тараа Седеновна Салчак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Монгуш Дарынаевна Сарыглар — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүлө ээзи.
Хоругу Санжаевна Сарыглар — Дог-Теренин суурда өг-бүлө ээзи.
Шагытканна Сүүр-ооловна Сарыглар — „Барлык“ совхозтун ажилчыны.
Кертис Саяновна Содунам — Ак-Довурак хоорайда өг-бүлө ээзи.
Татьяна Доржуевна Саа — „Шекпэр“ совхозтун ажилчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. ДИПГА.
Кызыл хоорай, 1966 чылдың октябрь 15.

„КАТЮШАНЫҢ“ ТӨРҮТТҮНГЕНИ

ИВАН ДОРОЖКИН.

«Компрессор» заводтун директору турган.

Бо чылдың декабрь айда совет улус кайгамчык хунну — немец-фашисттер шериглери Москва чоогунга чылча шапканын 25 чыл болган оюн демдегеп эрттирер.

«Московский рабочий» деп ном үндүрер чер СЭКП-нин Москва Комитетинин болгаш Москва хоорай Комитетинин партия төгүзүчүн институтунун белеткээни «Москва дээш демсел» деп номну үндүрүп турар. Ол номну совет найысмаалдын чоогунга болган улуг тулчушкунун киржикчилери, алдарлыг полководчулар, генералдар болгаш офицерлер, дайынчы күчүлүг чепсектиң тургузуучулары, Москванын болгаш Москва адаанын партия, совет болгаш комсомол ажилдакчылары бижээни.

Парлаалганың Медээлер Агентилели «Московский рабочий» деп ном үндүрер черин чөпшээрелин ээугаар номчулчуларын кичээлгенин мурнунда «Компрессор» деп заводтун директору турган И. А. Дорожкинниң кызыра парлаан чүүлүн бараалгадып тур. Ук чүүл «Москва дээш тулчушкун» деп номга долузу-биле үнер.

«Катюша» дээр реактивтиң тургузууга Ала-туртуд Улуг дайынның кайы хире роолу ойнааның чүгө бистин чүгүзүстө ээес, харын оон дашкаар ырак черлерде эки билер. Москваны ээлеп алырга-биле орадакып турган немец-фашисттер эжелекчилери доткадырынга болган чылча шапканын «Катюшалары» даштааныштары дузалаан. Сталинград алаанга тулчушкуну болган фашизмниң ижөөн — Берлинге кылган күчүлүг адымчылары «Катюшалар» дөткөннөр.

Бистин Төрөтү чүгүзүстүң найысмаалы Москвада «Компрессор» заводка кылган үндүрген «Катюша» совет ракета артиллериясының балтызы болган.

Бо күчүлүг чепсекти тургузарына кирешкен кижилер болганымда ол талазы-биле ажилдарың канчаар болуп турганын чулааласан тур мен. 1941 чылдың июльнун төгүзүндө мени (ылчарада шипти машина тулушун Улуг комсомалдык партияның секретариатын орадакып турган мен), орте удуз дери-херекселериниң Кол эргелесиниң начальниги И. В. Петухов болган материал-техниктиң халдырыга эргелесиниң чачалыгының орадакчысы М. Б. Саловскийн Улуг комсомалы П. И. Паринини келдиртип келген. Улуг комсомалың кабинетинге ВКП(б) ТК-нын төлөөдүсчүсү Л. Б. Гайдуков болган Улуг комсомалың орадакчысы Н. И. Кочнов олар база турганлар. Бистин мурнуоста канчаар даажок удуз харымсалың дайынчыры турар деп чүтени аяла болгон беедесид биңил алдым. Чазактын доткаалың ээугаар кыска хуасалың иштинде «Компрессор» деп заводка үтөр бонун чаа хевирин кылган үндүрерин көргөн. Угер боо ууну ажалдап кылдыптар дери-херекселер «Компрессор» чок болгай деп санал кырыныры: чогуун-на силерин заводта дери-херекселериниң дуазы-биле ол артиллерияны кылдыр ужурау» деп харын болган.

Н. И. Кочнов-биле кады улуг комсомалың кабинетинден үнгөш-ле заводче чоруттуусу. Чоруп ора-ла кылдыр ажилдарың планын чулааласан чордуусу. Ийилзөө Улуг комсомалың төлөөдүсчүлери болурустун аягында чаа бүдүрүлгенин орадакчыларын талазы-биле ажилдарың дорт күтүүсүдүкчүлери болурусту шиптирлеп алган бис. Бүтү ажал-херектиң ишти машина тулушун Улуг комсомалың удузтур ужурау турган. Заводтун директору биске эргесек чогууа бүтү дуазы-чылмы көргүзүп ужурау турган.

Кажан П. И. Кочнов бистин болзадымысты «Компрессор» директорунга тө каап бөргө кичине мында дөң: «Ам дөргөдөй директор мен болмай мен, заводту командирлар эргени силерге бербес мен». Ынчаар орта Н. И. Кочнов чүтүс-соот кылдырып чыл чууа үндүрбей, бүдүрүлгенин орадакчыларын дот-доруан кирерин дужаалап, боду директор-биле кады улуг комсомалың «дипломатты» харымсалы үс шиптирээр дөң чоруткан.

Заводтун парток секретары, хамааты дайынчыны киржикчини Константин Иванович Соломатин мени шуут өскө азын-биле хүлээп алган. Дайын үстүнде калды-ла ажалды дүрген кылмыр эргесек чогууа деп чүтени ол эки бирке кижиле боду.

Бистер партокке коммунистерни келдиртип, чаа бүдүрүлгени канчаар орадакчыла экил деп чүтени сүмелсикер, чүтүдө ажалда ажалдар калпыр айтырыны шиптирлеп эгелзеп бис. Алды шипи барык далаалың, уйгу-дыш чок ажилдарымысты дугуружуп, эй-не кол чүтүс-чаа чажит чепсектиң дугайында калгыс-даа сес үндүрбейни шынымын-биле чулаалашкан бис. Чулаалашкан кичилериниң бистин «салынымын» чулаалашкан, хүлээп алган. Чүте дие, бистин чүтүсине дайынчы дүргө-не чылча шапканын херектиң чепсектиң дугайында болган билдир-тир мыкажыл.

Коммунист Л. М. Фрейлих удузткан дузаалаашкын пегитге «Катюшалары» чымы, эдирини шиптирлеп турган, кичилеңгек неч начальниг салдырган соруаларын долузу-биле билген кижиле боду.

Ол үеде улуг комсомалың база-ла шаң-үени чидирбей ажалдап турган. Чаа херекти бүдүрүлгенин хоорайны болгаш областың чамдык бүдүрүлгелерин база бижыткан. «Компрессор» кылдымын келестерин, белдирлерин болгаш приборларын шаң кылдыр заводтарга, Калинин атыг, «Красный пролетарий» болгаш өскө-даа бүдүрүлгелерге ботандырылган дааскан.

1941 чылдың июльда «Компрессор» эртем-шипчилдест институтундун бодук ажилдакчылары чедип келгенер. Оларын арамында инженер-механиктер, инженер-электриктер бар болган. Олар чаа тургузулган ажилдар аргалары-биле, кылган машиналарын хынаарының аргалары-биле бисти тамыштырган. Арай соолзулур бистер ылчарада В. П. Бармин баштаан заводтун конструкторлар бюросу-биле кады «М-13» деп машиналарын «Катюшаларын» ылчар алаар турган чүе) үндүреринге хамаарышкан бүтү-ле айтыргаларын шиптирлеп апарган бис. Бистиг-туттан келген иштер чүгө сүмелсикер болуп турган ээес, харын «Катюшанын» эң баштайгы эжепаларын бүдүрүп үндүргөжө хедир машиналарын белеткөөриниң бүтү ажилдарыга килесиле ажилдап турганлар. Шынап-ла заводтан өскөр калпыр-ла барбайн туруду: завод — бистин ажилдар черинс, чурттаар бажымын апарган.

(Уланчылыг).

Парлаалга чагыдылгасы

1967 чылдың парлаалга таралды-гайын СЭКП-нин Барыин-Хемчик райкомунун пропаганда болгаш агитация кидизин, партокмар, партия эге организациялары болгаш парлаалга таралдыгынын чери, харылаа конторазы багай удузтун келген. Оон түнелинде келер чылдың парлаалгазынга бижидилге эгелзөндөн бээр чүгө 4399 чагыдылга кылдыганын ийкеп, азы районга тарат-са чогуу солунарының болгаш сет-күүлдерин 43,8 хууу болган.

Ак-Довурак хоорай хей чуртта-кчылыг, улуг бүдүрүлгелерин чер, парлаалга таралдыгыны дыка багай организациястаттыган. Мында чүгө 1080 кезек солунарга, сеткүүлдерге бижидилге кылдыганын. Ичинаншак Ак-Довуракта парток, комсомол, профинелер организациялары болгаш хоорай Совети парлаалга таралдыгынын талазы-биле районга хожудат турар. «Барлык» совхозта парток (секретары Чылбак-оол), Аксы-Барлык көдө Совет (даргазы Доржу) ажилчы чоңун ортузунга 1854 кезек солун, сеткүүлдерин чамылар турган, чүгө 364 кезекти бижиткен. «Шекпэр» совхозта парлаалга таралдыгын база багай организациястаттыган. Парток секретары Иргит, көдө Совет даргазы Төгүс-оол активке даанышкан, парлаалгы-ның хей-инитичи таралдыгынын ажилы болгаш почтачыларының ажилында дузаалашпайн келген.

Өреге буртуу чагыдылгалыг тур-уун дээш партия, комсомол, профинелер организациялары парлаалга таралдыгыны боттарынын активте-риниң хараа турар, парлаалгыны хей-инитичи таралдыгынын болгаш почтачыларының ажилында дуза бер-гизер чүгүдө апарган. Оон-биле чергелештир районун харылаа ажилдакчылары, эң ылангыла Хит-ро биле Монгуш олар шүшпөн бай-далдан уштуруп, ажилчы чоңун ортузунга организациясты ажилдарын чорутуу негетини келген.

Т. ТАЛГАНЧИН,
«Шыныда» көрр.

КЫДАТ РЕВОЛЮСЧУ-ДЕМОКРАТ

Бистин календарывыс

Сунь Ят-Сен.

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиптирлериң ээугаар бүтү чурттарың депшигелет хей-инитичи бистинг уевиңиң шылгарангай ажилдакчысы Сунь Ят-сенниң төрүтүнген хунундун бээр 100 чыл болганын бөгүн демдегеп турар.

Шылгарангай кыдак революсчу-демократ Сунь Ят-сен (1866—1925) төөгүтө бодуун төрөөн чуртувун национал хосталга-мы дөш демселчи болуп кирген. Манчжур династиямың дарлалың адаанга турган бодуун чоңунуң аар-берге байдалын ол чажында-ла көрө берген. Сунь Ят-сенниң үзэл-бодалының тургузтувун кел-бирине 1851—1864 чылдарың тайпун тура халымыңының дугайында чечен чулаал-лар уугу саздарын чедирген. «Кыдактың хаары төрүтүшкүчүлүгүн «эвиле» дээр Кыдактын баштайгы революсчу поли-тиктиң партияны ол организациястан. Ол партия 1893 чылдың күзүндө чепсектиң тура халымыңының көдүренин орадак-чан. Бирги орус революцияның саздары-биле Сунь Ят-сен «Кыдактың каттыккан революсчун Эвилели» дээр кинти национал партияны тургускан, кыдак буржуа-де-мократтыг шимчөөшкүниң хөгжүлдези-ге кол рольду ойнаан. Кыдактың бот-эргезин катат тургузар, республиканы тургузар, чер кырынга эргелерин денешти-рер сорулганы ол партия тургускан.

Ол партияның организациястын, чазакка удуз чепсектиң тура халымыңының түнелинде, 1911 чылда Кыдактын мурнуу болгаш төп жоюларына Кыдак Респу-бликаны чараан турган. Сунь Ят-сенниң революсчу ажил-чорудугаының улам

мыай хөгжүүрүңе Россияга Октябрьниң социалист Улуг революцияның улуг роль-дугу болган, Совет Россия биле Кыдактын дайралын болгаш калы ажилдакчыла-зын Сунь Ят-сен бирги чергениң ужу-дузгалыг кылдыр көрүп, ону кыдак улугу-тун национал-хосталгалыг болган революсчу демселчиң түнелелин үндүренин кыл-дыр көрүп чорган. Шылгарангай эртемден болган революсчун ажилдакчы Сунь Ят-сенниң ады бүтү-ле депшигелет кижиле төрелгетеге эргип үнелг.

Сунь Ят-сенниң ажил-чорудугаы болгаш оон программасын В. И. Ленин бедил-биле үнелсн чораван. 1912 чылда ол мында деп бижээни: «Бодуун чүс-чүс чылдары-га куландырышкыны дөш чүгө шү-жүгүп, хостала болгаш дөң эрге дугайын чүгө күзеп билер ээес, харын Кыдакты чүс-чүс чылдарга дарал келгенерге дөш демселчин база билер, шынал-ла удуз улугу-тун шынал-ла удуз идеологияны бис-тин мурнуоста көстүп турар-дыр. Сунь Ят-сенни Ленин «каатгы күзө» болгаш маадырдыч чорук синигиниң полдунган революсчу демократ» деп адаан.

«Кижиле төрелгетениң улуг идегелиниң төрүтүнгени» кылдыр көргөш, Октябрь-ниң социалист революцияның ады Сунь Ят-сен байыр чедирип чораван. Совет Эви-ли-биле эжелдежилеңиң алындын эргесек чогуулаш ол өтүр көргөн. Сунь Ят-сен 1925 чылдың март 12-ге мочон. Ынчаншак ол улуг демократ Совет чурт-биле байралын харымалаарын амыл-рал-чуртталгазының төңтүгүнө чедир

тукан. Өлүп каарының бир хонук мур-нунда СССР-ниң Төп Күсүскен Комите-динге бижээп чазалымың ол мындай иде-гелин даярдаган: «Күчүлүг хостуг Кы-дакта Совет Эвилели эки өнүк болгаш эвилелчи болуп байыр чедирген турар үе, делегейниң дарлалтын нацияларының хосталамы дөш удуз тулчушкунга ийи чурт хок-хоушундун туттунуп алгаш, бу-рунгарлап чоруптар болгаш тридегенин чедип алыр үе чедип келир».

Бодуун амылдар-чуртталгазын хама-арышпас чорук болгаш хостала дөш дем-селге тураскааткан кайгамчыктың революсчу-демократ Сунь Ят-сенниң тураска-алын кыдак улуг-биле болгаш бүтү чур-тарын улугулары-биле кады бедил-биле хүндүткөп турар бис.

Улуг кыдак революсчун Сунь Ят-сен Ленинниң чурт-биле найыралды болгаш эвилели могай чок бижылылары боду-нун чоңунга чыгып чораван. Ынчаншак совет болгаш кыдак улугуларының арамында акы-дүмга эвилелди чарыкы дег мындай күш-даа чок.

Совет кижилер Кыдак Улуг Республика-ны ажилчы чоңырың социализм дөш демселчинин талазында бүтү чүрө-биле туржуп турар. Бистин Коммунисттиң партиямың болгаш Совет чазамыстың чыгымын чок чүтүзүп түз дөргө, кинти дайын болуп империализмге удуз дем-селге кыдак коммунистер-биле, хей ми-лион кыдак улуг-биле найыралды бижы-ларын шүтүмүн бүтү хемчег-биле чо-рулары ол болур.

Патриоттарның дайынчы чедишкени

ДАР-эс-САТАМ (СЭТА). Соалгы ийи ай-ларын иштинде Анго-ланың хосталгазы дөш демселчилерин чорут-кан дайынчы хемчегле-риниң түнелинде хей-саныг португали шаа-жылакчылар өлүрткөн. Анголаның хосталгазы дөш улусчу шимчөөш-киниң (МПЛА-ны) штаб-квартиразы мынд

ларга үндүрген дында-дында айттып турары-биле алгыра, сентябрда Мокимбао да Праа рай-ондары Анголаның патри-оттары португали шаа-жылакчылар-биле хосталгашкан. Ол районга португали шаа-жыла-кчылар тайбың чуртта-кчылары тудуз хоргудан болган албадал

датырлеринге олурт-кан. МПЛА-ның дайын-чылары шаа-жылакчы-ларга удуз халдааш-кын кылгаш, оларын та-бырдыр сымырган болгаш коруттагырган ары хостал алган. Ол хал-даашкының түнелинде барым-герман бү-дүрүлгениң хей саныг чепсеп хунап алган.

Араатанзыг үүлгедиг

ХАНОП. (СЭТА). Ноябрь 8-те амер-самодеттар Вьетамның Демократик Республикамын чугула үлетпүр комплекси бар Вьетчи хоорайже халдаашкын кылган деп, ВНА агентиле диниаткан. Ол са-

моделтар чуртталга кварталдары болгаш бүдүрүлгелери, а ол мын-каш оон чогууда көдө суурларын бөмбөзаван. Бо болза ноябрда аме-рик ужуз чүгүлүг Вьетчи хоорайже кылган үшкү халдаашкыны болган.

Чурагайлар болгаш фактылар

ПАРИЖ. Бо үеде Мурнуу Вьет-намда америк шериглериң болгаш оон эвилелчилериниң шериглериңиниң инити саны 400.000 ажал кижиле бо-луп турар деп, Франс Пресс агентиле диниаткан.

БЕРЛИН. Бо үеде немец кызыл крест инителелиниң кеңигүнери 474 муң кижиге санаттынып турар. Чүгө 1962 чылдың октябрда бээр Азияны, Африканың болгаш Латин Американың хожуу орач чурт-тарына база чалгаар болуп халап-тардаа качыгдан чурттарың чо-вунга дузаламчы көргүзериңге 6,5 миллион марканы (немец акша) ча-рыгдан. Ол түндө 600 муң марка-ны демселчин турар шөтман улус-биле эл-сеткила каттыштырылганын бодузууга кирген.

ТЕГЕРАН. Иран геологтар совет тускай эртемчилер-биле кады ажилдакчыла чорутуп турган. Бафт чогууда (Керман район) бай-лак демар рудалыг чери тынкан.

СОФИЯ. Бо чылны Болгарияның кооператив шадеринге гектар бү-рүзүндө ортумаа-биле 27,8 центнер

кызыл-тасты ажаал алган. Човуну кижиле санынга олаштыр бо кулчу-ларың таллазы-биле чурт де-легейле кинти чери ээлзэ.

ЛОНДОН. Мурнуу Уэльстин шах-та районнарының 42 муң чуртта-кчылары Уэльстин херектериниң талазы-биле министр К. Хьюка чору-дар бижикке эт салган. Шахтер суурларының чурттакчыларының ай-мыл чок чоруун хандырары-биле далаштыг хемчеглери алмыр ол бижикте негеп турар. Чоокта чаа бир шахтага халап болганының тү-нелинде 200 ажал кижиле өлгөн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның 220 муң демар оркучулары * болгаш далай транспортунуң 20 муң ажал-дакчылары порт ажилчыларының профинелелин ажил-чорудуга-зынга шериглериң хоглаарлаш-кыныга удузлаанышкының дем-дө кылдыр ажал соксадымынын чараан. Аргентинаның докерлери ажал төлөвриниң кудулаарын бол-дурган ажилдаарының чаа чурумун күш чок бодуларың негеп турар. (СЭТА).

КУБАНЫҢ ЧОНУ

ГАВАНА. (СЭТА). Төп статистика эргелелиниң сан-медээ-лерин ээугаар алгыра, бо үеде Кубаның чону 7.800 муң кижиле болуп турар.

Афганистаның найысмаалы Кабулдан мурнуу-чоон талазында чаа чуртталга районуң тууду турар. Совет Эвилелиниң дуазы-биле туткан кабуз бажың тууду комбинады чаа туугаларын демар-бетон плит-калар-биле хандырар турар.

ЧУРУКТА: кабуз бажың тууду комбинадының пре-зидентин Мохаммед Абу Бакр белең бажыңларын көрүп тур.

Фото В. Сухорикхитин. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФОТОРЕПОРТАЖ
ТӨЛӨПТИГ КҮШ-АЖЫЛ.
ПЕНСИЯ

рүнөгө 460 ажыг тонна
этти. 23 тонна дүктү ол
дужааган.
Мал ажылынга эрес
маадырлыг ажылы дээш,
Төрөн чурт ону бедни-би-
ле үнелзэн, чүл дээрге
ССРЭ-ниң Дээли Соведи-
ниң Президиуму ону
Ленин ордени-биле шаң-
аан. Алдарлыг малчыны
пенсияже үдөвшиаан,
совхозтун коллективни ийн
өзэлдиг чаа бажынны
иштиги херекселдери-биле
база өске-даа өртөктиг
чүлдөр-биле ону шаң-
наан.
Чуруктарда: Маады
Сюрюнге (ортузунда чу-
рукта) хойжу бригаданың
бригадир И. Карбы ба-
йыр чедирип тур, үстүндө
— пенсияже үнгөн хойжу-
га пионерлерниң байыр
чедирип турары, адаанда
— хойжуга совхозтун бе-

рагыт хойжу нитизин-
биле совхозка 7800 ажыг
хойжу азырап берген. Кү-

лекке берген бажынны.
А. ОСТАПЧУКТҮН
ФОТОЛАРЫ.

Театрның чаа сезонун,

СЭП-ниң XXIII съездинин төөгүлүг ший-
терилерин амдыралга боттандырының херэ-
зиге бистиг театрның чогадыкчылары
боттарының улуг-хууун кириштирип турар.
Ажылчы чоңу коммунисттик өзүг кижилеринге
театр уран чүүлүнүн ажылдакчыларының ролу
манчаар-даа аажок улуг дээрзин олар эки билер-
лер.
Беш чылдың баштайгы чылында республи-
каның хөгжүм-ши театры бодунуң 31-ги се-
зонун М. Шатровтун «Революцияның ады-биле» деп
шиизи-биле ажитан. Ону дүүн, ноябрь 11-де
кызылчылар улуг сонуургал-биле көргөн.
Чаа сезонун эгелзириниң мурнунда театрың
артистериниң орус бөлүү А. Кузнецовтун «Караң-
гыда согушкун», А. Кузнецов биле Г. Штейнниң
«Надильг душтук» деп шийлерин белеттээш,
Наа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Бин-Хем районнарың
ажылчы чоннарынга сонуурган.
«Революцияның ады-биле» деп шийде чаа тур-
густунган Совет республиканың баштайгы чыл-
дарын көргүзүп турар. Ынчаарда даштыкыны-
н

болгаш кистиниң дайзыннары анык республи-
каны чүк-чүгүндө буззалап алгаш, хааныг өзү-
чүрүмү катат тургузар согулга-биле Совет эре-
кагырамы чок кылырын ораалдап турган. Оң
кадында эш, хоозурашкын база чуртту шыаа
алган. Ындыг бергелер турза-даа революцияның
херээ жаман-даа тилеттирбес деп чүвени бөлжө
бузуурал-биле көргүзүп, иштикин болгаш даш-
тыкының дайзыннарынга ууур эрес-дидим, азан-
гыр демисежил турган. Шаңдыг берге үдө
В. И. Ленин боду баштап алгаш, чурттуң иелер
үезиниң, келер үеде коммунизм тургузар аны-
ял салгалдык дугайында манчаар-даа аажок улуг
сагышты салып, дайзыннар ууур демиселди уг-
лап-баштап турарын, революцияның херээзиге
аныктарың кирилгезиниң, ленинни комсо-
молдуг тургустунуп турарының дугайын бо ши-
де көргүскөн.
В. И. Ленинниң ролон Тыва АССР-ниң алдар-
лыг артизи О. Намдараның, Ф. З. Дөржикниң
ролон артист К. Сапын-оол оларның ойнал
көргүскенин көрүчүлөр дыка сонуурган. Өзүп

олуур анык, талантыг артист Ку
оол революцияның херээзиге бедниң
өвөр-хевирин, шаң ол берге болгаш ың
болгаш улуг чедирин-биле ой сохтоза
чүлериң үнелелин, манталың чаала-
лаа «Революцияның ады-биле» деп
анык-даа, хоочун-даа арти-урда, үс-
турар. Ноябрь 16-дан эгелеп ол ши партком-
назың барын талакы районнартер Чооду,
көргүзери-биле артистер чоруптар, анде эс-
ону Тес-Хем, Эрзин болгаш өске-
көргүзери планнаттыган.
Бо чаа сезонда кызылчылар баш
да согушкун», «Дургун», «Надл кезээки
деп шийлерин көр. Ол ышаш тары хлаа
гиз Шитиротуң «Чоудураа дег кеткед ажы-
дег сыннымы», В. Кен-оолуң деп. «Көзү-
шилерин бо сезонда көргүзөр. Ындыг «Сама-
церттер база болгулар.
республиканың хөгжүм-ши
аш куштутурут
дээр организас-
гаш, боду х
боду дүргө болгаш нити өс-
дуг болган чедир хунир-и-
гулар айтыра, ылангыч чалаа
узуң. Болгаш механизаторла оозуң
чакгыс үзүмчүлүктү, ий дүргө
боданар» диген. Өреникчи-
шын харымын дегип мактава,
шын эрес харылаан болза, ону
эдиң, тайлыбырлаас болган. Өе-
реникчилер геометрия кичээлине
херекселдер чок келген.
Математика башкыларының
да четистериниң үнүп турар чыл-
лааган чүдө диге, башкылаш-
кының шынарын чавызында
болган хыналдаң чөгүндө. Ол
ышаш муракчы башкыларның
дуруулазын өөренип, таратып
хемчеглер алдында турар. Баш-
кылар бот-боттарының кичээлде-
ринге олурушпайын турар. Амы-
дырал-биле харылаа кошкык.
Математиканы башкылары өскө
өртөмөр-биле харылаа чот. Ма-
тематиктиң таблица, саналга шу-
гумнары дээш өскө-даа өрөдиге
херекселдер чедир ажылдап
турар. Ол ышаш математика
башкыларының өжигдер хем-
чөгүлөр дугайында башкыларны
чөгүлөр хурааларына чеге
гаалажып көрбөс. Айттылган
четистерин чайлазырга чүтү-
чамдык хемчеглерин ап чорту-
Математика башкыларының
минар-практикум чорту-
Ажык кичээлдерин эрттирип
накч дүрүлүгө хамарар
илеткедери дынаан.
И. ПРИЦ
Чурыдышыны министр
зунуң инспектору.

КИЧЭЭЛДЕРДЕН ДЕМДЕГЛЕЛДЕР

Тес-Хемниң школаларында ма-
тематика башкылашкынында
чамдык эки чүлдөр бар. Чамдык
чижектерин ап көрөли. Шуурмак
сес чыл школазының 1-ги класс
башкысы М. Д. Серен арифметика
кичээлин бедик деңгелде эртти-
ген. Башкының билин-даа шы-
рак, методиканы-даа эки билер
болду. Кичээл агадар мурунда
ла эргежок чүтүлө көргүзүп ма-
териалдарын белеткөөн (оюннарга
херекселдер).
Өреникчи бүртүт-биле ажыл-
дап, ажылды кымның канчаар
күссөдип турарын дегип, мак-
тап, херек аларганда дуза чеди-
р. Уругуларны бот-тускайлап
чоруп чедип ап, аас, бижимел
ажылдарын чорутуп турар. Ки-
чээлдин түнелени үндүрүп, кым
канчаар ажылдаанын уругуларга
дындаптып турар.
Ол-ла школаның математика
башкысы эш Таштандинов чаа ма-
териалды өөредирде эркен тема-
ларга даянып, ону быжылгап ту-

рар. Өреникчилерин сактып
аларында дуза-лаар айтырылганы
бо-ла салыр.
С. Л. Хайбибулина — Берт-Даг
ортумак школазында математика
башкысы. Класстың бүтү өре-
никчилеринге санаашкынардык
кыска болгаш эгипти аргалары
өөртөткен. Логарифмалык шүтүмү
ажылдарында уругуларны өөртө-
кен.
Районунуң болгаш школа ди-
ректорларының база өөредиге
эргелекчилериниң ууртулга,
контроль чок чорутуң уламын-
дан математика башкылашкы-
нында улуг четпестер ам-даа бар
бооп арттышкан. Өреникчилер-
ниң билини шынары багыт.
Эрткен чылын районо эргелекчи-
зине ажылдап турган эш Демчик
математиканы чүтүлө 6 кичээл-
дине олурган бооп турда, хынал-
да, ууртулга дугайында чүтүлө-
лаары берге. Самагалдай школа-
зында арифметика башкылап тур-
ган К. Адыгбай чамдык темалары

өөртөткөн, шүүт оюп каарынан
школа директору турган Иргит
Тойбу, өөредиге эргелекчини эш
Салганова-даа эскербей эртти-
ген.
Самгалдай школазында кыды-
рааштар хыналдазын доктаамал
чорутпайн турар. 5 «а» класстың
математика кыдырааштары сен-
тябрь дүргүзүндө хыналдазын
(башкыны С. Демчик). Башкылар-
ның барык шүтүтүзү дээш өртөм-
н-даа болза, өреникчилериниң
били, ылангыча 5 «а», 6 «а»,
9 «б» болгаш 10-гу класстарда
кошкык. Демдектер салып турары
өзөш. Бижимел ажылдарын чор-
утпайн турар. Хыналда ажыл-
дары барык-ла чоруттунаан. Баш-
кыларын чүтүлөп турары болза
хыналда ажылдарын чоруту-
ла турар, хыналда-даа өреникчилер-
ниң демдектери журналдарга са-
лыр чок, улуг кезин багыт болту-
лаар.
Школаларда методиктиг кат-
тыжышкын, бөлүмнөр ажылын
эргелеген. Аас-биле мергелде-
терин ажылдаарын чорутпайн ту-
рар. Чамдык кичээлдерге башкы
болу хай тайлыбыр берип, өөре-
никчилерин угаан сайыралыңче
кичээлге салбас таварылгалар
бар.
Чыргаланды сес чыл школазы-
нда математика башкысы О. Ара-
чор кичээлдин белеткел кезегинде
хөй үени чаргылап, чакгыс-ла өө-
реникче кичээлге салгаш, бу-
гу класс-биле ажылдаарын ут-

А Л Д Ы Н - д а а,
хрусталь - даа
киевчилерде

Киевтиң «Динамо» командазы бо чылын ССРЭ-ниң чемпиону атты
чаалап алган, оон ойнакчыларын алдын медальдар-биле шаңнаан. Ол-ла
команда ССРЭ-ниң Кубогу дээш оюннарда чедишкенин киришкеш, ол
бедик атты база алган. Ноябрь 8-те, Кубон дээш финал оюнга динамовчулар
Москваның «Торпедо» командазы-биле ужурашкан, 2:0 санга тиилзэн.
«Динамо» халдакчызы Бышевцев баштайгы минутта бир мячини кири-
ген, а Биба оюн төнөр дей бергенде ийги мячини кирип, тиилелени бы-
жылган.
Халдакчы Бышевцев бо сезонда өске командаларның хаалгазынче ни-
тизи-биле 17 мячини кирип тепкеш, эң эки түнүлдө көргүскөн, ыналда-
ла Тбилисиниң «Динамо» командазының ойнакчызы Илья Датунашвили
база 17 мячини кирип тепкеш, Бышевцев-биле деңгеми берген. Эң түнүл-
дүг халдакчы деп шаңналды чогум оларның кайызы алыры ам дээрзинде
билдинмес.

Аалчылар тиилзэн

Шаган-Арыг хоорайның баскетбол
командазының ойнакчылары Кызыл-
дың көзө ажыл-агый техникумунуң
баскетболчуларына ноябрь 9-та аал-
дап чораннар. Ужуржышкын со-
лун болгаш көрүштүг эркен. Тех-
никумун сургууларын чымыл
командазы аалчыларны 24—14 са-
нга уткан.

Ол ужуржышкының сөөлүндө
техникумун ийги зоотехниктер
курузу биле ийги ветеринария ку-
рузуну сургууларды хол бөмбүтү-
ойнаан. Мааза ийги зоотехниктер
курузунун спортчулары тиилзэн.

З. МОНГУШ.

ЧАА АЖЫДЫШКЫН НАР

ССРЭ-ниң өртөмөр Академия-
зының чуртта эң улуг экспеди-
цияларының бирээзи Саян-Тыва
археология экспедициясы бо-
лупуну бо чылгы сезонунуң ажи-
лы дооскан. Эртен чылын кы-
лаң шийчилдерин түнелди Со-
вет Эвиелиниң болгаш делегей-
ниң хөй нитизиниң бедик үнө-
лөшкенин чаалап алган. Москва-
га болган пленумга Саян-Тыва
экспедициязының ажылынга ту-
раскааткан илеткелди мун ажыг
өртөмдөннөр улуг кичээлге-биле
дынаан. Ол ышаш Тываның өр-
те-бурунгу кайгамчык тураскаал-
дарың делегейниң хөй-хөй чурта-
рының миллион-миллион кижиле-
ри телевизорун ак-көк экранна-
рында ийи катат көргөшөр.
Бистиг экспедициясы, эркен
чылар-биле бир дөмей, Тываның
ыл, төөгү, литература институту
болгаш республиканың чурт-ши-
чиделиниң музей-биле ханы ха-
рылаалыг ажылдаан.
Бо чылын Тывага болган үр-
лөшкүн бистиг ажылымысты у-
гүлчү моондактап келген. Ичал-
ла-даа экспедицияны баштаар
чери агаар-бодуштуң моондаан
ажып эртер болган Енисейниң
эл чарыныга ажылды дооан аге-
лэр дугайында шийилери үн-
дүргөн. Экспедицияны кижик-
чилери ону ийи-биле дөткөз
болгаш баш бурунгаар тургуска-
паян өзүлгөр 50 кижилг ийи от-
рад ол чарыкче кешкен, нотуру
өйүлө шийчиле ажылы аге-
лэр. Бо ажылга — бодуштуң
берге байдалын ажып өртөмнө
кижиб турган кижилер боттары-

нык эрес-дидим болгаш аваангыр
чорун көргүскөннөр.
Бо чылын шийчиле ажылда-
рының чамдык хол-көз ажы-
дышкыны бистиг төрөн Тыва-
выстың төөгүңгө чаа-чаа
арынарын тургускан.
Төгү өртөмнүн кандидаты,
анык эртемден С. Астаховтун от-

луг-Хем деп берге черге 2500 чыл
бурунгаар тургускан, диаметри 20
метр чедип турар, 4 метр хире
ханы, сайгыт, оңтарга херте
ыш-биле кажаллап каан скифтер
үезиниң кижилериниң бажыры-
тарын каскан. Ол бажырыктардан
тывыгылаан төөгүнүң материал-
дыг культуразының тураскаалда-

каалдарын казып шийчилзэннөр.
Шаң ол бажырыктарда хөржүткөн
гигиелериниң сөөктөр-биле кады
алын, демор, сөөк, мыыс эр-хе-
рекселдер тывыгылаан. Ол ыш-
каш чүс ажыг эртек хээлг дөп
савалар тывыгылаан.
Тыва чоңуң өгбелери болур
бистиг араның VII—IX вектерин-

деп, бижип каан болган. Бедир
чылын ол тураскаалдары төндүр
казар бис.
Хаада бижип, чуратан демдек,
таңмалары өөренип көөр бир от-
рал турган. Олар Енисей канша-
лыдан яны-буру үе-чалаларга
хамаржыр чаа хевирин чуру-
малдарын тыпкан.
Экспедицияны шийчиле ажы-
лы чеже-даа бедик деңгелде тур-
за, ол чедишкенин үнелзип
дэвүн чүтүлө анык кадрларын өс-
түрүндө деп санап турар бис.
Ажылдап келген үеистин дүргү-
зүндө он-он анык кадрлар ар-
хеолог-мастерлер кылдыр өөрө-
ннөр. Оларны аразында Семсе-
оол Кара-кыс, Монгуш Шофер-
оол, Алеша Базаан, Борис Сандай
дээш оон-даа өскөлөр бар. Олар
боттары дег мастерлерин өөредип
турар. Экспедицияның ажылынга
дузалажып, анаа шийчилтиген өө-
реникчилер бисче чорутуп ту-
рар школалар директорлары эш-
тер М. Дамычпап (Кызылдың
№ 2 школы), А. Кошкарлова
(Чаа-Хем) оларны база демдегел-
ри чүтүлө.

1966 чылдың сезону мындай
байдалды доозулган, ам муну-
вуста 1967 чылдын улуг сезонун
чедишкенин чорудары болур.
А. ГРАЧ,
төгү өртөмнүн кандидаты.
Саян-Тыва археология
экспедициязының улутуучу-
су.
И. САМБУ,
Саян-Тыва археология
экспедициязының улутуучу-
су өртөм ажылының талазы-
биле ораалчымы.

Бо сезонда Саян-Тыва
археология экспедициясы

рыды улуг күженишкенин
түнелзине даш бедик кижиле-
риниң 29 тураларын тыпкан.
Оларны эң-не эрте бурунгу 35
мун чылдар бурунгаар чурттап
чоран мамонт аңчыларының тур-
далары болган. Оон шала «аны-
яктары» он беш мун чыл бурун-
гаар чурттап чоран кижилерин
турал, хонажы болгулаан. Шаң
ол чаа ажыдышкынының
ужур-дузанын кижиге үнелзип
пес—Тыванын төөгүзүңү ший-
чилеттинмен чаа-чаа арынары-
га немде-ди-р.
Бедир үдөли Тыва далайын
дүндө чыдып турар бистиг рес-
публиканың төөгү талазы-биле
кайгамчыктыг байлаа болур бурун
шагын мун-мун бажырыктары он-
да сонуурганчыл болуп турар. Ол
бажырыктар төөгү талазы-биле ян-
зы-буру үе-чалаларга хамаржыр.
Экспедицияда бюти отряд (на-
чалыгы А. Грач) Чаа-Хемде Куй-

ры бистиг анаа үндүргөн күжү-
вүстү бурун-биле харылап шы-
даан. Бажырыкка хөржүткөн ки-
жигин сөөгү-биле кады ол кижиге
эдилеп чораны хол, нес,
алдын, монгуш эдилелдери бар
болган. Оларны хөй кезин бурун
шагын уран дарганынын кыла-
гы кайгамчык чараш болгаш
утка-шынары бедик кыжылдар
болган. Алдындан, холдан ол
үенин уран чүүлүнүң үлгү-
сөөккыныга дүжүн турар хөй-
бир-биле кылаң париниң, ары-
лаанын, сынынын, эликтиң, чө-
рениң дүрүлгөри онзаланып ту-
рар.
Экспедицияны он аныг отряд-
тары — ийиги отряд, (началыгы
төгү өртөмнүн кандидаты А.
Мандельштам), дөртү отряд (на-
чалыгы И. Самбу), бешки отряд
(началыгы Ю. Трифонов) 2000
чыл бурунгаар тургускан гуна-
сармат үезинин бажырык-турас-

каалдарын казып шийчилзэннөр.
Шаң ол бажырыктарда хөржүткөн
гигиелериниң сөөктөр-биле кады
алын, демор, сөөк, мыыс эр-хе-
рекселдер тывыгылаан. Ол ыш-
каш чүс ажыг эртек хээлг дөп
савалар тывыгылаан.
Тыва чоңуң өгбелери болур
бистиг араның VII—IX вектерин-

РЕСПУБЛИКАНЫ ХӨГЖҮМ-ШИИ
ТЕАТРЫНГА
ЧАА СЕЗОН АЖЫТТЫНАР

ноябрь 12, 13-те

„Революцияның ады-биле“

деп шийи тыва ылга үнер. 3 көжегелг, 8 көргүзүлгү.
В. И. ЛЕНИННИИ ролон О. Л. Намдалаа күтүсүлр.
Ф. З. ДӨРЖИНСКИНИИ ролонда К. Ш. Сапын-оол.
Шийи кезээкиниң 10 шакта аге-лэр.
Касса эртериниң 7 шакта эгелеп ажылдаар.
Коллективтиг чакгыларын хулаң ап турар.

Беш миллион
ойнап алышкыннар

1966 чылдың ноябрь 16-да Калуга хоорайга 1966 чылдың ака-
баран лотереяны (сесси үндүргенини) талазы-биле ойнап
алышкынынын тиражы болгон.
Тиражга «Москва» дээр автомобильдерин, мотоциклдерин, мо-
педерин, магнитофондарын, радиоприемниктерин, хевистерин,
шантарын, соодучуларын, хеп чуур машиналарын, чорганнарын,
аржылыдарын, балыктары яны-буру херекселдерин ойнап ап болур.
Эт-барадан аңгыда, 80 рубль түнге чедир аныш-даа ойнап
ап болур. Нитизи-биле 5 миллион 520 мун ойнаашкынынын та-
варыштырар.
Лотерея билеттеринден садып алыңар!
Ойнаашкыннар тиражыга кириңер!
АЖААЛГА НАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

НОВАБЬ 12 ДЕ
«НАПРАД»: Уругуларга дигир-чуртуктар 10, «Диргит амытаннарын
делегейинде» 2, «Розиннар» жез 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чакыртпаан баталон» 2,30, 4,30, 4,30, 8,30 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Ишени чүрээ» 10, 12, 2,40, 4,40, 6,40, 8,40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Баштай келген кижиге» 3, 4,30, 6,30, 8,30 шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ:

Кызыл Шетиниге — Коавченко кузумчузу, бажыл № 3.
Партиялы амырал кижизиниң 23-54 агитация болгаш
сөзө корреспонденттер база совет тургүзүтү болгаш
27-41. Солуң келбей барганга 32-75 телефонче долзар.

ТЕЛЕФОННАР: Редакториун 24-63, редакториун ораалчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23—35,
пропаганда кижизиниң 37-13, кызыл ажыл-агый кижизиниң 21-47, улутпур кижизиниң 22-64, чаага, ажылдын болгаш
кижизиниң 21-27, иштиги информация кижизиниң 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларың

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөөдөлинин чанында Паралда өргөлиниң типографиясы.

ТС-01254